

કી પ્રધાન અમેરિકાની યુનિવર્સિટીમાં પીએચડી કરતી હતી. એના મામાએ પિંકીના મધર માટે પિંકી જ્યારે નાની હતી ત્યારે ફેમિલી પ્રેફરન્સ કેટેગરી હેઠળ ઈમિગ્રન્ટ વિઝાનું પિટિશન દાખલ કર્યું હતું. એ પિટિશનમાં પિંકીના પપ્પા, પિંકીનો નાનો ભાઈ અને પિંકી પોતે ડીપેન્ડન્ટ બેનિફિશિયરી હતાં. આ પિટિશનને કરંટ થતાં ઘણા વર્ષો લાગી ગયા હતા. પિંકીની ઉંમર અત્યારે ૨૪ વર્ષની થઈ ગઈ હતી અને એના ભાઈની ઉંમર ૨૨ વર્ષની થઈ ગઈ હતી.

ફેમિલી પ્રેફરન્સ કેટેગરીમાં ડીપેન્ડન્ટ બેનિફિશિયરી સંતાનના વિઝા જ્યારે કરંટ થાય ત્યારે પહેલી શરત એ હોય છે કે એની ઉંમર ૨૧ વર્ષથી નીચેની હોવી જોઈએ અને એ સંતાન અવિવાહિત હોવું જોઈએ. પરંતુ આ પિટિશનો વાર્ષિક ક્વોટાના બંધનોથી સીમિત હોવાના કારણે એને અપ્રુવ થઈને કરંટ થતાં વર્ષો નીકળી જાય છે કારણ કે એમણે ઘણી લાંબી લાઈનમાં ઊભા રહેવું પડતું હોય છે. મોટાભાગે એવું બનતું હોય છે કે જ્યારે પિટિશન કરંટ થાય ત્યારે એકાદ સંતાનની ઉંમર તો ૨૧ વર્ષ પાર કરી જ ચૂકી હોય છે.

આના માટે અમેરિકાના કાયદામાં ચાઈલ્ડ સ્ટેટસ પ્રોટેક્શન એક્ટ ઘડવામાં આવ્યો છે. કાયદો એવો છે કે જ્યારે પિટિશન કરંટ થાય ત્યારે બેનિફિશિયરીના સંતાનની ઉંમર ૨૧ વર્ષની નીચેની હોવી જોઈએ અને એ સંતાન અવિવાહિત હોવું જોઈએ. પણ આવા પિટિશનોને એપ્રુવ થતાં ઘણો સમય લાગતો હોય છે એટલે અમેરિકાએ એવું પ્રોવિઝન કર્યું છે કે પિટિશન જ્યારે ફાઈલ કરવામાં આવ્યું હોય ત્યારથી માંડીને એ પિટિશન જ્યારે એપ્રુવ થાય ત્યારે એટલો સમય સંતાનની ઉંમરમાંથી બાદ કરવામાં આવે અને જ્યારે એ પિટિશન કરંટ થાય એ સમયે એ સંતાનની ઉંમર ફીઝ થઈ જાય, એટલે કે ગણતરીમાં વધતી અટકી જાય. આનો અર્થ એવો થાય છે કે જો સંતાન જ્યારે પિટિશન કરંટ થાય ત્યારે ૨૩ વર્ષનું હોય અને એ પિટિશનને એપ્રુવ થતાં બે વર્ષ કરતાં વધુ વર્ષ લાગ્યા હોય તો સંતાનની ઉંમરમાંથી એ બે વર્ષ બાદ થઈ જાય અને એની ઉંમરની ગણતરી અહીં આગળ વધતી અટકાવી દેવામાં આવે અને આમ એ સંતાનને ચાઈલ્ડ સ્ટેટસ પ્રોટેક્શન એક્ટનો લાભ મળે. એ એના માતા-પિતા જોડે અમેરિકા જઈ શકે, એને ગ્રીન કાર્ડ મળી શકે તથા આગળ જતાં એ અમેરિકન સિટિઝન પણ થઈ શકે.

પિંકીના માતા પિતાનું પિટિશન જ્યારે કરંટ થયું ત્યારે તેઓને

પિંકી બીજું શું કરે?

પિટિશન જ્યારે ફાઈલ કરવામાં આવ્યું હોય ત્યારથી માંડીને એ પિટિશન જ્યારે એપ્રુવ થાય ત્યારે એટલો સમય સંતાનની ઉંમરમાંથી બાદ કરવામાં આવે અને જ્યારે એ પિટિશન કરંટ થાય એ સમયે એ સંતાનની ઉંમર ફીઝ થઈ જાય

કોન્સ્યુલેટમાં ઈન્ટરવ્યૂમાં જવા માટેનો લેટર આવ્યો. એ લેટરમાં પિંકીના માતા, પિતા, પિંકીનો ભાઈ અને પિંકીના નામ સામેલ હતા પરંતુ પિંકી અને એનો ભાઈ ૨૧ વર્ષ વટાવી ચૂક્યા હતા. તેઓના નામ ઈન્ટરવ્યૂની યાદીમાં સામેલ હતા એ જોઈને એના માતા-પિતા, પિંકી અને એનો ભાઈ એકદમ ઉત્સાહિત થઈ ગયાં. એમણે અમેરિકામાં ભણતી પિંકીને તુરંત જ અમેરિકાથી ભારતમાં બોલાવી લીધી અને પિંકી પણ કોઈની પણ સલાહ લીધા વગર તુરંત જ ભારત આવી ગઈ. તેઓ બધા જ્યારે ઈન્ટરવ્યૂમાં ગયા ત્યારે કોન્સ્યુલર ઓફિસરે પિંકીના માતા, પિતા અને ભાઈના વિઝા મંજૂર કર્યા. એમણે પિંકીનું

ઈમિગ્રેશનનું પિટિશન પણ ૨૬ કર્યું અને એના સ્ટુડન્ટ વિઝા પણ કેન્સલ કરી નાખ્યા. કારણ કે પિંકી ૨૧ વર્ષની ઉંમર વટાવી ચૂકી હતી અને એની ઉંમર ચાઈલ્ડ સ્ટેટસ પ્રોટેક્શન એક્ટ હેઠળ પણ બંધબેસતી નહોતી થતી. પિંકીનો ભાઈ પણ ૨૨ વર્ષનો હતો પણ પિટિશન દાખલ કર્યું અને અપ્રુવ થયું એની વચ્ચે બે વર્ષનો સમય વીતી ગયો હતો એટલે એની ઉંમરમાંથી બે વર્ષ બાદ થતાં એની ઉંમર ૨૦ વર્ષ ઉપર આવીને અટકી ગઈ હતી એટલે એનું પિટિશન મંજૂર થઈ ગયું અને એને વિઝા મળી ગયા પણ ચાઈલ્ડ સ્ટેટસ પ્રોટેક્શન એક્ટ હેઠળ ગણતરી કરતાં પણ પિંકીની ઉંમરમાંથી ફક્ત બે વર્ષ જ બાદ થતા હતા આથી એની ઉંમર ૨૧ વર્ષ કરતાં વધુ જ ગણાતી હતી. આથી પિંકીને ચાઈલ્ડ સ્ટેટસ પ્રોટેક્શન એક્ટનો લાભ ન મળ્યો અને એને વિઝા તો ન મળ્યા પણ એના અમેરિકાના નોનઈમિગ્રન્ટ સ્ટુડન્ટ વિઝા પણ ૨૬ થઈ ગયા અને પિંકી ભારતમાં અટકી ગઈ. પિંકી અને એના માતા પિતા પર તો જાણે વીજળી તૂટી પડી. તેઓનો અમેરિકાના ઈમિગ્રેશનના પિટિશનનો મંજૂર થવાનો આનંદ શોકમાં પલટાઈ ગયો અને તેમનો અમેરિકા જવાનો ઉત્સાહ જ મરી ગયો. હવે તેઓને વિઝા મળ્યા બાદ ૯૦ દિવસની અંદર અમેરિકા જતા રહેવું પડશે પણ પિંકીને ભારતમાં મૂકીને. પિંકીનું ભણતર બગાડી ગયું અને એની કોલેજની મોઢી ફી પણ બરબાદ થઈ ગઈ. પિંકીએ ભણતર અધૂરું મૂકીને ભારત પાછા આવી જતાં પહેલાં જો કોઈ જાણકારની સલાહ લીધી હોત તો એને ખબર પડત કે એની ઉંમર એટલી વધી ગઈ હતી કે એને હવે ચાઈલ્ડ સ્ટેટસ પ્રોટેક્શન એક્ટનો લાભ નહીં મળે અને એને ઈમિગ્રન્ટ વિઝા નહીં મળે. જો પિંકી ભારત પાછી ન આવી હોત તો એના સ્ટુડન્ટ વિઝા ચાલુ રહેત અને ભણવાનું પૂરું કરીને પછી પોતાના બળ પર એ H-1B વિઝા લઈને અમેરિકામાં રહી શકી હોત. હવે પિંકી અમેરિકા નહીં જઈ શકે. હવે જ્યારે એના માતા પિતા અમેરિકા જઈને એના માટે ઈમિગ્રન્ટ વિઝાનું ફેશ પિટિશન દાખલ કરશે અને વર્ષો બાદ જ્યારે એ પિટિશન એપ્રુવ થઈને કરંટ થશે ત્યારે જ પિંકી અમેરિકા જઈ શકશે. ત્યાં સુધી પિંકીએ અવિવાહિત રહેવું પડશે. પિંકી અને એના માતા પિતાએ જો ઉતાવળ ન કરીને થોડી સમજદારી દેખાડી હોત અને જાણકારની સલાહ લીધી હોત તો એમણે આ બધી સમસ્યાનો સામનો ન કરવો પડ્યો હોત.

પણ વિઝામિત્રો, તમે સમજદારી દેખાડજો અને અમેરિકાના કોઈપણ વિઝા લેવા જતા પહેલાં જાણકારની સલાહ જરૂર લેજો જેથી અમેરિકાના અટપટા કાયદાઓનો તમે શિકાર ન બની જાઓ.

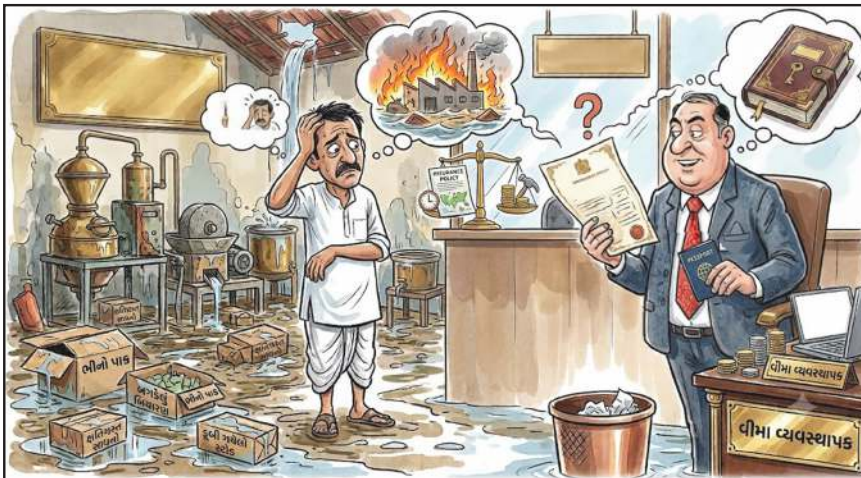
કમાંથી લોન લેતી વખતે ઘણી વખત લોન લેનાર વ્યક્તિ પોતાની મિલકત, મશીનરી, સ્ટોક કે અન્ય સંપત્તિ બેંક પાસે તારણમાં મૂકે છે. આવી તારણમાં મૂકેલી મિલકતનો વીમો લેવાની જવાબદારી અંગે બેંક અને ગ્રાહક વચ્ચે વિવાદ ઊભો થાય ત્યારે એક મહત્વનો પ્રશ્ન સામે આવે છે-જો બેંકે વીમો ઉતાર્યો હોય પરંતુ વીમો લેવામાં કોઈ ભૂલ કે ખામી રહી જાય અને ત્યાર બાદ આગ, પૂર કે અન્ય અકસ્માતથી નુકસાન થાય તો તેનો ભોગ કોણ ભોગવવો?

આ મુદ્દે શ્રી કલ્યાણ આયુર્વેદિક ફાર્મસી વિરુદ્ધ ધી કોમર્શિયલ કો-ઓપરેટિવ બેંક લિ.નો કેસ ગ્રાહકો માટે માર્ગદર્શક છે.

શ્રી કલ્યાણ આયુર્વેદિક ફાર્મસી આયુર્વેદિક દવાઓના ઉત્પાદન અને વેચાણનો વ્યવસાય કરતી હતી. ફાર્મસીએ સામાવાળા બેંક પાસેથી ધિરાણ મેળવ્યું હતું. ધિરાણની સલામતી માટે ફાર્મસીનો આયુર્વેદિક દવાઓનો સ્ટોક, મશીનરી તથા ફર્નિચર વગેરે તારણમાં આપવામાં આવ્યા હતા.

આ મિલકતોનો વીમો બેંક દ્વારા દર વર્ષે ફાર્મસીના ખાતામાંથી પ્રીમિયમની રકમ ઉપાડીને લેવામાં આવતો હતો. શરૂઆતમાં વીમો ન્યૂ ઇન્ડિયા એશ્યોરન્સ કંપની પાસેથી લેવામાં આવ્યો હતો. ત્યાર બાદ બેંકે પોતાની મરજીથી વીમા કંપની બદલીને યુનાઈટેડ ઇન્ડિયા ઇન્શ્યોરન્સ કંપની પાસેથી વીમો લીધો પરંતુ નવી વીમા પોલિસી લેતી વખતે મહત્વની ભૂલ થઈ. ફાર્મસીની આયુર્વેદિક દવાઓનો માલ-સ્ટોક, મશીનરી અને ફર્નિચર વગેરેને પૂર અને પાણીથી થતાં નુકસાન સામે જરૂરી વીમા રક્ષણ મળ્યું ન હતું. વર્ષ ૧૯૮૪માં ભારે પૂર આવતાં ફાર્મસીની ફેક્ટરીની મશીનરી, આયુર્વેદિક દવાઓનો સ્ટોક તથા ફર્નિચરને મોટું નુકસાન થયું. ફાર્મસીએ વીમા કંપની સમક્ષ દાવો કર્યો પરંતુ પોલિસીમાં પૂરથી થતાં નુકસાનનું જોખમ આવરી લેવાયું ન હોવાનું જણાવી વીમા કંપનીએ ક્લેમ નામંજૂર કર્યો.

અહીં સૌથી મહત્વની બાબત એ હતી કે વીમો લેવાની કાર્યવાહી બેંક કરતી હતી, પ્રીમિયમ પણ ગ્રાહકના ખાતામાંથી બેંક જ ઉપાડતી હતી અને અગાઉની પોલિસીમાં પૂરનું જોખમ આવરી લેવાતું હતું. આમ છતાં વીમા કંપની બદલતી વખતે નવી પોલિસીમાં જરૂરી જોખમ આવરી લેવામાં આવ્યું છે કે નહીં તેની પૂરતી કાળજી લેવામાં આવી

ગ્રાહકનાં નાણાંમાંથી પ્રીમિયમ ચૂકવીને વીમો લેવાની જવાબદારી સ્વીકાર્યા પછી બેંકની બેદરકારીને કારણે જરૂરી જોખમનું કવર જ ન લેવાય અને એ જ જોખમને કારણે નુકસાન થાય તો તેનો બોજ ગ્રાહક ઉપર નાખી શકાય નહીં

નહોતી. મામલો આખરે નેશનલ કન્સ્યુમર રિસ્પ્યુટસ રિઝેસલ કમિશન સમક્ષ પહોંચ્યો. આ કેસમાં નેશનલ કમિશનને આપેલા ચુકાદામાં ગ્રાહકને થયેલા નુકસાનના સંદર્ભમાં બેંકની જવાબદારીનો મહત્વનો સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ કરતા જણાવ્યું કે બેંકે ઇન્શ્યોરન્સની જવાબદારી સ્વીકારી હોય તો યોગ્ય કાળજી લેવી જરૂરી બની રહે છે.

સામાન્ય રીતે લોન લેનાર વ્યક્તિએ પોતાની મિલકતનો વીમો લેવો તેની પોતાની જવાબદારી હોઈ શકે પરંતુ જ્યાં બેંક પોતે દર વર્ષે ગ્રાહકના ખાતામાંથી પ્રીમિયમ કાપીને તારણમાં રહેલી મિલકતનો

તારણમાં લીધેલ માલ-મિલકતનો વીમો ઉતારવામાં બેંકથી ભૂલ થાય તો જવાબદાર કોણ?

વીમો લેવાની જવાબદારી સંભાળે છે ત્યાં બેંક માત્ર પ્રીમિયમ ચૂકવીને પોતાની ફરજ પૂરી થઈ ગઈ તેમ કહી શકે નહીં.

વીમા પોલિસીમાં ક્યાં જોખમો આવરી લેવાયાં છે, અગાઉ મળતું વીમા રક્ષણ નવી પોલિસીમાં ચાલુ છે કે નહીં અને તારણમાં રહેલી સંપત્તિને જરૂરી જોખમો સામે પૂરતું કવર મળ્યું છે કે નહીં તેની યોગ્ય કાળજી રાખવાની જવાબદારી પણ બેંકની બને છે.

ગ્રાહકનાં નાણાંમાંથી પ્રીમિયમ ચૂકવીને વીમો લેવાની જવાબદારી સ્વીકાર્યા પછી બેંકની બેદરકારીને કારણે જરૂરી જોખમનું કવર જ ન લેવાય અને એ જ જોખમને કારણે નુકસાન થાય તો તેનો બોજ ગ્રાહક ઉપર નાખી શકાય નહીં એમ જણાવી નેશનલ કમિશનને ફાર્મસીને થયેલ નુકસાનના ક્લેમની રકમ રૂપિયા ૨.૦૯ લાખ વ્યાજ અને વળતર સહિત ફરિયાદી ફાર્મસીને ચૂકવી આપવાનો બેંકને આદેશ આપતો હુકમ નેશનલ કમિશનને આપ્યો હતો.

આ કેસ માત્ર બેંકો માટે જ નહીં પરંતુ ગ્રાહકો માટે પણ મહત્વનો છે. લોન સામે મિલકત તારણમાં મૂકી હોય અને તેનો વીમો ભલે બેંક દ્વારા લેવામાં આવતો હોય તો ગ્રાહકે પણ દર વર્ષે પોલિસીની નકલ મેળવીને સમ ઇન્શ્યોર્સ, મિલકતનું વર્ણન, જોખમનું કવર અને exclusions ખાસ તપાસવાં જોઈએ.

ખાસ કરીને બેંક વીમા કંપની બદલે ત્યારે જૂની અને નવી પોલિસીના કવર વચ્ચે કોઈ તફાવત તો નથી ને તે જોવું અત્યંત જરૂરી છે કારણ કે અકસ્માત બન્યા પછી પોલિસીમાં જરૂરી સ્થળ યા જોખમ આવરી લેવાયું નથી તેવી હકીકત બહાર આવે ત્યારે વર્ષો સુધી કાયદાકીય લડત લડવી પડી શકે છે.

કેન્ડલ લાઈટ

પી શકો તો જિંદગી રણ છે જ નહીં
પણ બધામાં એવી સમજણ છે જ નહીં

- સુનીલ શાહ

ગ્રાહક મંથ
★ શ્રેયસ દેસાઈ (એડવોકેટ)